

TOM BUTLER-BOWDON

FILOSOFIE

Sinteza celor mai importante 50 de cărți
despre ființă, adevăr și înțeles

Traducere din limba engleză
ALEXANDRU BUMBAȘ

București
2019

LITERA®
Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

50 de clasici – *Filosofie. Sinteza celor mai importante*

50 de cărți despre ființă, adevăr și înțeles

Tom Butler-Bowdon

Copyright © 2019 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Alexandru Bumbaș

Editor: Vidrașcu și fiții
Redactori: Isabella Prodan, Georgiana Harghel
Corector: Ionel Palade
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare și prepress: Anca Suci

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BUTLER-BOWDON, TOM

50 de clasici – *Filosofie. Sinteza celor mai importante 50 de cărți despre ființă, adevăr și înțeles/ Tom Butler-Bowdon; trad.: Alexandru Bumbaș – București: Litera, 2019*

ISBN 978-606-33-3617-1

I. Bumbaș, Alexandru (trad.)

821.111

CUPRINS

Introducere	9
1. Hannah Arendt, <i>Condiția umană</i> (1958).....	30
2. Aristotel, <i>Etica nicomahică</i> (secolul al IV-lea î.Hr.).....	40
3. A.J. Ayer, <i>Limbar, adevăr și logică</i> (1936).....	48
4. Julian Baggini, <i>Artificiul eului</i> (2011).....	54
5. Jean Baudrillard, <i>Simulacre și simulare</i> (1981).....	62
6. Simone de Beauvoir, <i>Al doilea sex</i> (1949).....	72
7. Jeremy Bentham, <i>Principiile moralei și ale legislației</i> (1789).....	82
8. Henri Bergson, <i>Evoluția creatoare</i> (1907).....	90
9. David Bohm, <i>Întregul și ordinul implicit</i> (1980).....	100
10. Noam Chomsky, <i>Să înțelegem puterea</i> (2002).....	110
11. Cicero, <i>Despre datorie</i> (44 î.Hr.).....	120
12. Confucius, <i>Analecte</i> (secolul al V-lea î.Hr.).....	130
13. René Descartes, <i>Meditații despre filosofia primă</i> (1641).....	138
14. Ralph Waldo Emerson, <i>Despre destin</i> (1860).....	146
15. Epicur, <i>Epistole</i> (secolul al III-lea î.Hr.).....	154
16. Michel Foucault, <i>Ordinea lucrurilor</i> (1966).....	162
17. Harry Frankfurt, <i>Despre nonsens</i> (2005).....	170
18. Sam Harris, <i>Liberul arbitru</i> (2012).....	176
19. G.W.F. Hegel, <i>Fenomenologia spiritului</i> (1807).....	182
20. Martin Heidegger, <i>Ființă și timp</i> (1927).....	194

21. Heraclit, <i>Fragmente</i> (secolul al VI-lea î.Hr.).....	204
22. David Hume, <i>Cercetare asupra intelectului omenesc</i> (1748)	210
23. William James, <i>Pragmatismul</i> (1907).....	220
24. Daniel Kahneman, <i>Gândire rapidă, gândire lentă</i> (2011).....	228
25. Immanuel Kant, <i>Critica rațiunii pure</i> (1781).....	240
26. Søren Kierkegaard, <i>Frică și cutremur</i> (1843)	250
27. Saul Kripke, <i>Numire și necesitate</i> (1972).....	256
28. Thomas Kuhn, <i>Structura revoluțiilor științifice</i> (1962)	264
29. Gottfried Leibniz, <i>Teodiceea</i> (1710)	274
30. John Locke, <i>Eseu asupra intelectului omenesc</i> (1689).....	282
31. Niccolò Machiavelli, <i>Principele</i> (1513).....	292
32. Marshall McLuhan, <i>Mediul este masajul</i> (1967).....	302
33. John Stuart Mill, <i>Despre libertate</i> (1859).....	310
34. Michel de Montaigne, <i>Eseuri</i> (1580).....	320
35. Iris Murdoch, <i>Guvernarea binelui</i> (1970)	330
36. Friedrich Nietzsche, <i>Dincolo de bine și de rău</i> (1886)	340
37. Blaise Pascal, <i>Cugetări</i> (1660)	350
38. Platon, <i>Republica</i> (secolul al IV-lea î.Hr.)	358
39. Karl Popper, <i>Logica cercetării științifice</i> (1934).....	368
40. John Rawls, <i>O teorie a dreptății</i> (1971)	374
41. Jean-Jacques Rousseau, <i>Contractul social</i> (1762)	384
42. Bertrand Russell, <i>În căutarea fericirii</i> (1930).....	392
43. Michael Sandel, <i>Dreptatea</i> (2009)	400
44. Jean-Paul Sartre, <i>Ființa și neantul</i> (1943)	410
45. Arthur Schopenhauer, <i>Lumea ca voință și reprezentare</i> (1818)	422

46. Peter Singer, <i>Viața pe care o poți salva</i> (2009)	432
47. Baruch Spinoza, <i>Etica</i> (1677)	442
48. Nassim Nicholas Taleb, <i>Lebăda neagră</i> (2007)	454
49. Ludwig Wittgenstein, <i>Investigații filosofice</i> (1953)	462
50. Slavoj Žižek, <i>Viața la sfârșitul timpului</i> (2010)	470
Alte 50 de cărți clasice de filosofie	479
Glosar	487
Credite	491
Mulțumiri	495

INTRODUCERE

Filosofia este cea mai sublimă și, totodată, cea mai neînsemnată dintre îndeletnicirile ființei umane. Ea pătrunde în cele mai mici cotloane ale ființei și acoperă cele mai complexe preocupări ale acesteia. Nu „aduce bani în casă“, așa cum se obișnuiește să se spună, dar ne umple sufletele de curaj. Oricât de respingătoare le pare oamenilor simpli, oricât de îndoielnică și de provocatoare este considerată din cauza discursului ei complicat, nimeni nu poate evolua în viață fără razele de lumină pe care filosofia le îndreaptă spre noi, în încercarea-i de a înțelege lumea.

(WILLIAM JAMES, PRAGMATISMUL)

Din punct de vedere etimologic, noțiunea de filosofie provine din limba greacă și semnifică, în traducere liberă, iubire (*philo*) de înțelepciune (*sophia*). Ea este atât disciplină de studiu, cât și mod de viață și este strâns legată de dorința înnăscută de a gândi, de a exista, de a înfăptui și de a vedea lumea într-o lumină mai bună. Prin intermediul ei, putem ajunge la adevărul lucrurilor.

Dicționarul Oxford definește filosofia ca pe „activitatea de utilizare a rațiunii și a argumentării, în scopul căutării adevărului și al cunoașterii realității înconjurătoare, cu precădere în ceea ce privește cauzalitatea naturii și a obiectelor, principiile care guvernează existența, universul material și percepția fenomenelor fizice și a comportamentului uman“. Cu alte cuvinte, filosofia este o gândire complexă, prin care se încearcă stabilirea a ceea ce este adevărat sau real, luând în calcul limitele rațiunii umane și ale percepției și modul în care acestea influențează felul în care acționăm.

Deși filosofia are multe ramuri, aspectul cel mai important al acesteia este faptul că se interesează în mod esențial de ceea ce putem cunoaște cu adevărat. Nenumăratele interogații și presupuzițiile prin care funcționează filosofia enervează pe multă lume, chiar și pe filosofi. „Filosofii ridică straturi de praf, apoi se plâng că nu văd nimic“, spune George Berkeley. Cu toate acestea, în zilele noastre, fiind un domeniu din ce în ce mai nesigur, care atinge extremele gândirii, obiectivul filosofiei de a se concentra pe limitele cunoașterii devine unul pertinent și de sine stătător. Într-adevăr, așa cum arată Nassim Nicholas Taleb în *Lebăda neagră* (Editura Curtea Veche, 2018), ceea ce nu știm este ceea ce contează, pentru că numai lucrurile nevăzute ne pot schimba lumea, atât la nivel macro, cât și la nivel individual.

Cel mai important clivaj în domeniul filosofiei se construiește, pe de o parte, în jurul celor care consideră că informațiile sunt asimilate prin simțuri (filosofia empiric-materialistă) și, pe de altă parte, al celor care consideră că la adevăr nu se poate ajunge decât prin gândire abstractă (filosofia raționalist-idealistică). Filosofia empiric-materialistă își are originile în secolul al II-lea, odată cu scrierile scepticului Sextus Empiricus, apoi continuă până la Francis Bacon, în Anglia, și la gânditorul scoțian David Hume. Ea ajunge și în secolul XX, odată cu apariția „logicii pozitivistă“, reprezentată de A.J. Ayer și Karl Popper, filosof al științei. Cea de-a doua tabără își are originile în Antichitate, odată cu scrierile lui Platon (teoria „arhetipurilor“ care susțin Universul), apoi continuă cu Descartes (și cu faimoasa separație pe care o face acesta între rațiune și materie) și Kant (inițiatorul ideii de „lege morală“ în filosofia modernă). Scopul acestei cărți nu este de a-ți arăta ce anume este „corect“, ci de a-ți aduce la cunoștință câteva idei și teorii care să îți permită să tragi singur concluzii.

Așa cum a observat William James în lucrarea *Despre pragmatism (Pragmatism)*, filosofilor le place să creadă că sunt arhitecții unor sisteme imparțiale și corecte de explicare a naturii umane și a Universului, când, de fapt, ei nu sunt decât expresii ale unor viziuni și concluzii personale. Filosofia este produsul

filosofilor – oameni imperfecti care propun propria versiune asupra adevărului. Însă tocmai acest aspect face filosofia să fie interesantă. Prin urmare, acest volum, dincolo de descrierea unor teorii filosofice esențiale, își propune să scoată în evidență aspecte din personalitatea celor care au produs teoriile. În ce măsură gândirea lor a fost doar proiecția propriei rațiuni? Sau, din contră, au ajuns în inima unui adevăr universal?

Întrucât eu am mai publicat deja și alte culegeri de cărți esențiale, din sfere precum psihologie, spiritualitate și dezvoltare personală, obiectivul meu principal a fost să arăt ce aduce în plus filosofia, pe lângă toate aceste domenii de studiu al naturii umane. Până la urmă, cum psihologia are o metodologie experimentală proprie, mulți consideră că ea este o disciplină mult mai de încredere, în ceea ce privește întrebările despre natura umană. Totuși, așa cum a arătat Wittgenstein în *Cercetări filosofice* (Editura Humanitas, 2013), metodele științifice pot ascunde lipsa unei profunzimi conceptuale. Ce este realitatea? Ce înseamnă să fii om? Care este sensul vieții? Filosofia este singura „metadisciplină“, așa cum afirma Nietzsche, singura capabilă să înglobeze întreaga complexitate a lucrurilor. Deși s-ar putea spune că teologia și spiritualitatea sunt cele mai potrivite domenii care să trateze asemenea problematici, ele nu dispun de neutralitatea de care are nevoie o disciplină, pentru a se adresa tuturor adeptilor.

Nu mă refer aici la faptul că filosofia ar fi o „știință“. Bertrand Russell spunea că obiectele de studiu ale științei sunt elementele concrete, în ce vreme ce obiectele de studiu ale filosofiei sunt conceptele valide și legile naturale prin care poate fi interpretată știința. Fără a admite că știința înglobează și filosofia (așa cum crede fizicianul Stephen Hawking), am putea spune că filosofia așază și analizează datele brute și teoriile științifice într-un context mult mai larg. Știința este, în cele din urmă, un proiect eminentemente uman; prin urmare, dacă ne dorim ca teoriile noastre să explice natura, este nevoie, înainte de toate, să ne confruntăm cu *natura umană* ca atare. Pentru a vedea exact cu ce avem de-a face, trebuie să fim conștienți de dimensiunile obiectivului prin care privim; mai exact, prin ce

filtru vedem lumea. Știm, de exemplu, că perspectiva newtoniană asupra Universului, care era axată pe ideea de materie, nu prea mai corespunde cu strania și fluida realitate pe care o studiază fizica cuantică. Filosofia este bine echipată pentru a aborda aceste incertitudini, căci ea se concentrează exclusiv pe obiectivitate și pe conștiință ca atare. David Bohm, fizician al particulelor (secolul XX), s-a îndreptat spre filosofie pentru a putea explica mișcarea electronilor pe care îi vedea la microscop. Bohm a tras concluzia că este imposibil de explicat lumea în termeni raționali, analizând materia; conștiința, conform lui Bohm, este un element la fel de important pentru înțelegerea Universului ca materia însăși. În acest volum analizez în profunzime toate aceste aspecte, precum și altele și mai fascinante.

Pe lângă definiția pe care am amintit-o mai sus, dicționarul Oxford stipulează că filosofia e și „o regulă personală de viață”. Cu toții deținem o așa-zisă „filosofie de viață”: care ne permite să modelăm tot ceea ce întreprindem. Viziunea noastră asupra lumii este, de cele mai multe ori, cea mai importantă și mai interesantă dimensiune a personalității noastre, căci ea exprimă „modul mai mult sau mai puțin inteligent prin care înțelegem, în profunzime, ce este viața”, după cum afirmă William James în lucrarea sa *Despre pragmatism*. Dincolo de teoriile marilor maeștri, filosofia noastră de viață este una practică, abia dacă am putea funcționa fără ea. G.K. Chesterton afirmă:

Pentru ca o proprietară să ia în considerare un chirieș, are nevoie să îi cunoască acestuia veniturile, însă cel mai important este să cunoască filosofia lui de viață... Pentru ca un comandat de război să își cunoască dușmanii, este important să le știe numărul, dar, mai mult decât atât, este important să le cunoască filosofia de atac... Întrebarea care trebuie pusă nu este dacă teoria Cosmosului afectează materia, ci dacă, pe termen lung, există ceva exterior care o afectează.

Există, desigur, o diferență între filosofia personală și filosofia care constituie o disciplină de studiu. Cartea pe care o ții

în mână își propune să construiască o punte între cele două. Nu contează ce transmite o filosofie anume în starea de izolare, ceea ce contează cu adevărat este ce semnifică ea pentru mine sau pentru tine, capacitatea ei de a crește calitatea vieții, de a ne dirija acțiunile în lume sau de a face lumină cu privire la locul pe care îl ocupăm în Univers.

Fie că avem de-a face cu rețetele unor vieți împlinite și fericite, pe care le propun Aristotel sau Epicur, sau cu modul în care Platon imaginează o societate ideală, ideile gânditorilor antici sunt foarte profunde, mai ales că, la 2 000 de ani de la așternerea lor pe hârtie, oamenii nu s-au schimbat în mod simțitor. Filosofia este încă vie pentru că marile întrebări nu dispar niciodată, dar și pentru că ne pune la dispoziție concepte menite să ne ajute să găsim răspunsuri. Genialitatea filosofiei se explică prin faptul că, deși duce lipsă de obiectivitate, încă are puterea de a trimite lumii „raze strălucitoare”, permițându-ne să vedem totul într-o altă lumină.

Nu numai că filosofia ne pune la dispoziție modele prin care să accedem la alte viziuni, dar, la nivel mult mai personal și mai incitant, ne facilitează noi și proaspete abilități de a gândi, de a fi, de a face și de a ființa.

GÂNDIREA

Limitele cunoașterii, conștiința de sine

Înainte de orice, filosofia are de-a face cu modul în care gândim și, ținând cont de apetența omului pentru a înțelege greșit lucrurile, asta înseamnă că marile întrebări pe care le pune filosofia sunt legate de fundamentele cunoașterii noastre. Descartes a mers departe, pe acest drum al cunoașterii, și a demonstrat cât este de ușor ca rațiunea să fie indusă în eroare de informațiile care provin de la simțuri. Mai mult decât atât, el s-a întrebat dacă un lucru trebuie să fie numit pentru a exista cu adevărat. Din această poziție de îndoială metodică, Descartes a făcut o descoperire: bineînțeles, dacă el însuși ar fi putut să fie indus în eroare în actul gândirii, atunci, cu

siguranță, ar fi trebuit să existe un „eu“ care să experimenteze decepția. El scrie astfel:

Am tras concluzia că eram o substanță, a cărei întreagă esență consta în cugetare și care, pentru a exista, nu are nevoie de spațiu și nici nu depinde de lucruri materiale.

Chiar dacă suntem în mod constant dezamăgiți de ceea ce percepem ca fiind adevărat, nu ne putem îndoii de faptul că percepem. Suntem, înainte de toate, „lucruri gânditoare“. Conștiința este esența noastră, iar de cele mai multe ori nu suntem conștienți decât de noi înșine: de ceea ce gândim, de ceea ce întreprindem, de ceea ce urmează să întreprindem, de ceea ce știm. Așa cum spune Descartes, „gândesc, deci exist“.

David Hume și John Locke considerau că singura cunoaștere în care ne putem încrede este cea care derivă în mod direct din simțurile noastre. Hume a mers chiar mai departe și a explicat faptul că ființele umane sunt doar o îngrămădire de gânduri, de impresii și de sentimente care, uneori, ne dau senzația unui „eu“, chiar dacă acest „eu“ nu dispune de un fundament solid. Departe de a avea un suflet nemuritor, suntem, mai degrabă, un amestec în mișcare de experiențe și percepții și, prin urmare, certitudinea și cunoașterea sunt înșelătoare. Filosoful contemporan Julian Baggini sprijină teoria lui Hume și se bazează pe neuroștiințe, pentru a demonstra că nu există un lob anume în creier, în care să putem spune cu certitudine că își află sălașul conștiința de sine. Din contră, există mai mulți lobi care funcționează împreună și dau senzația unei conștiințe libere și autonome. Se prea poate să avem de-a face cu o „păcăleală a egoului“, sau cu o iluzie, dar acest lucru face viața mai ușor de trăit.

Filosofia este asociată cu eterna căutare a cunoașterii de sine, iar Iris Murdoch examinează ideea potrivit căreia există un nucleu etern în noi, misiunea noastră fiind aceea de a-l revela. Ea scrie astfel în *Guvernarea binelui (The Sovereignty of Good)*:

Cunoașterea de sine, în sensul unui înțelegeri de moment a propriei mașinării interioare, îmi pare, cu o singură excepție, o deziluzie... Este greu de văzut sinele în mod corect, la fel cum se întâmplă în cazul celorlalte lucruri, iar atunci când reușim, în sfârșit, să vedem clar, sinele ni se revelează ca un obiect mic și mai puțin lipsit de interes.

Pe de altă parte, Murdoch admite că această lipsă a solidității sinelui nu ar trebui să ne împiedice să facem eforturi pentru a ne îmbunătăți. Este o îndeletnicire naturală și, totodată, și dreptul nostru de a ne strădui să fim perfecți, chiar dacă suntem asediați de deficiențe în materie de percepție și de lipsa curajului.

În *Eseuri* (Editura Mondero, 2002), Michel de Montaigne ne prezintă o examinare profundă a sinelui, folosindu-se de propriile prejudecăți și slăbiciuni cu privire la acest subiect, și ajunge la concluzia că sinele este un mister: cunoașterea umană este atât de limitată, încât abia dacă știm ceva concret despre noi înșine, cu atât mai puțin despre lumea înconjurătoare. Gândim fără încetare, dar, în ciuda faptului că suntem așa-zise ființe raționale, ne rezumăm la a fi o masă amorfă de prejudecăți, vanități și capricii.

Imperfectiunea umană este un subiect foarte vast, iar scrierile recente oferă informații interesante pentru această zonă de cercetare. Daniel Kahneman a câștigat Premiul Nobel pentru cercetările sale cu privire la erorile de gândire și la parțialitatea de care dăm dovadă. În *Gândire rapidă, gândire lentă* (Editura Publica, 2012), Daniel Kahneman susține că omul este o „mașinărie de tras concluzii“, mult mai preocupată de supraviețuire și de răspunsul la amenințări decât de percepția clară. Nassim Nicholas Taleb este interesat, de asemenea, de acest subiect și explică faptul că omul crede că înțelege mai mult din ceea ce se întâmplă în lumea înconjurătoare decât înțelege cu adevărat; deseori, acordăm sens, în mod eronat, unor evenimente abia după ce acestea au avut loc, creând, astfel, o poveste coerentă. Avem, de asemenea, tendința de a

supraevalua faptele, statisticile și categoriile, ceea ce ne lasă senzația plăcută că am fi capabili să prezicem viitorul. Șocul pe care îl resimțim în fața evenimentelor neașteptate nu face decât să ne arate cât de iluzoriu este sentimentul că deținem controlul. Cu toate acestea, am fi incapabili să întreprindem și jumătate din tot ceea ce facem, dacă am dispune de capacitatea de a ști în mod cât mai clar ce se va întâmpla într-o anumită perioadă. Luând lucrurile astfel, eroarea nu este un defect al condiției umane, ci parte din triumful ei. Într-adevăr, așa cum arată și Kahneman, faptul că ne preocupă erorile pe care le comitem nu denotă că „denigrăm inteligența umană, nu mai mult decât atentează la sănătate bolile menționate în cărțile de medicină. Cei mai mulți dintre noi sunt sănătoși în mare parte a timpului, iar majoritatea judecăților pe care le emitem și a acțiunilor pe care le întreprindem sunt adecvate de cele mai multe ori.”

În aceeași notă pozitivă, chiar și ultraempiristul Karl Popper (*Logica cercetării*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981), care nu avea mare încredere în simțuri și considera că este extrem de dificil de elaborat un standard de acceptare a adevărilor științifice, a afirmat că rolul umanității și, totodată, privilegiul de care se bucură aceasta este acela de a teoretiza legile care guvernează Universul. Poate că, din punct de vedere fiziologic, suntem predispuși la a comite erori, dar abilitatea noastră de a gândi într-o formă vag logică – mai exact, rațiunea, pentru a folosi o noțiune mai veche – ne face unici în lumea animală.

FIINȚA

Șansa de a avea o viață fericită și plină de sens, de a dispune de liber-arbitru și de autonomie

Încă din vremuri străvechi, filosofii au sugerat că fericirea rezultă din îndepărtarea față de sine, fie prin lansarea în cauzele care ne par importante, fie prin slăbirea legăturilor pe care le avem cu egoul, prin aprecierea naturii, prin iubire sau prin practica spirituală.

Epicur consideră că virtutea ne conferă o viață liniștită și fericită, pentru că, acționând în mod natural, mintea noastră se va odihni. În loc să ne simțim angoasați cu privire la consecințele faptelor rele pe care le-am întreprins, ne simțim mai degrabă eliberați și ne putem bucura, astfel, de o viață simplă, alături de prieteni, de filosofie, de natură și de micile plăceri.

Aristotel era de părere că fericirea provine din ceea ce am decis în mod rațional că este bine pentru noi pe termen lung, spre exemplu, serviciul în slujba comunității. Totul, în natură, este construit cu un scop, stabilit în mod rațional, iar ceea ce este unic la oameni este abilitatea lor de a acționa prin rațiune și prin virtuți preselecate. O persoană fericită este aceea care își cultivă în mod consecvent virtuțile, care consideră că avuțiile sunt irelevante. „Activitățile în acord cu virtuțile sunt cele care asigură și controlează fericirea”, spune Aristotel. Prin urmare, fericirea nu este plăcere, ci produsul secundar al unei vieți pline de sens, iar sensul pare să fie dat de luptă și de autodisciplină.

Bertrand Russell adoptă aceeași viziune, în lucrarea lui foarte personală, *În căutarea fericirii* (Editura Humanitas, 2013). Efortul, mai mult chiar decât eventualul succes, scria el, este un element esențial pentru obținerea fericirii; o persoană care are reușite fără să depună nici un efort în prealabil simte că realizarea unei dorințe nu garantează fericirea. Una dintre cauzele nefericirii este preocuparea excesivă de sine, în vreme ce fericirea provine din dirijarea intereselor noastre în exterior, din saltul în viața înconjurătoare.

Leibniz a fost parodiat de Voltaire, atunci când a afirmat că trăim „în cea mai bună dintre lumile posibile”, dar sensul acestei fraze este mult mai subtil. Cea mai bună lume posibilă nu este una creată în mod special după calapodul fericirii umane. Ființele umane sunt atrase de egoism și nu sunt conștiente de toate lucrurile bune care se întâmplă. Noi vedem materia în termeni de cauză și efect, dar înțelegerea pe care o avem cu privire la relația dintre cele două elemente este naturală. Leibniz afirma că numai o ființă superioară poate avea imaginea de ansamblu asupra modului în care absolut toate elementele se întrepătrund, iar rolul nostru este acela de a ne încrede

în această intenție binevoitoare. Lumea în care trăim este cea mai bună lume posibilă, așa cum a afirmat Leibniz, chiar dacă pare a fi plină de rău, pentru că „imperfecțiunea unei părți poate fi necesară pentru atingerea perfecțiunii întregului“.

Dar ce-ar fi dacă i-am crede pe existențialiștii care consideră că Universul nu are nici scop și nici sens? Răspunsul lui Sartre ar fi acela de a trăi „autentic“, de a ne alege propriul destin, în loc de a accepta orbește regulile societății sau „legile morale“. Sartre scria: „Omul este condamnat la libertate, pentru că, odată lansat în lume, este responsabil de tot ceea ce întreprinde“. Pornind de la o atare premisă promițătoare, Sartre a dezvoltat o filosofie a libertății, care nu depinde de nici un Dumnezeu, și care a atras o generație întregă de oameni dispuși să trăiască în stil propriu.

Această viziune presupune accepțiunea că suntem ființe autonome dotate cu liber-arbitru – dar oare așa este? Spinoza, Schopenhauer și Montaigne, printre alții, au argumentat că suntem subiecții unor cauze și ai unor forțe de care nu suntem conștienți decât în foarte mică măsură. În lucrarea sa *Liberul-arbitru (Free Will)*, Sam Harris sugerează că liberul-arbitru este o iluzie: acțiunile noastre sunt produsul unor stări cerebrale, care și ele, la rândul lor, sunt rezultatele unor cauze anterioare, care, la rândul lor, sunt generate de un univers pe care nu îl putem controla. Simțim că dispunem de liber-arbitru doar pentru că aparatul nostru cerebral este setat să ne faciliteze această iluzie îmbucurătoare. Unde ne duce această idee? Teza principală a lui Harris este aceea că, de oriunde ne-am trage, dispunem de intenții conștiente, iar viața nu este decât încercarea noastră de a împlini aceste intenții. La nivel pur științific, acesta este „sensul“ vieții.

Heidegger a afirmat că este imposibil să considerăm că existența noastră nu are sens. Iubesc, întreprind, am un impact asupra a ceea ce mă înconjoară – aceasta este natura ființei mele. Dincolo de toate aceste aspecte, intervine și faptul incredibil că dispunem de conștiință. De ce oare dispun de conștiință, la un asemenea nivel, iar o oaie sau o piatră nu este dotată cu așa ceva? O ființă umană este „aruncată“ în lume,

spune Heidegger, într-un timp, într-un spațiu și într-o situație bine definite, care nu sunt produsul alegerilor ei; prin urmare, viața este cea care trebuie să facă lumină în această „cădere“ în spațiu și timp. Simțim responsabilitatea de a face ceva cu viețile noastre și, din fericire, venim echipați cu abilitatea de a vorbi și de a acționa, ceea ce ne oferă ocazia de a revela câte ceva despre noi înșine. O viață împlinită este o viață în care profităm de posibilitățile care ni se oferă și le transformăm în ceva benefic și constructiv. Ținând cont de materialele brute de care dispunem (conștiință și mediu înconjurător), viața este inerent plină de sens.

Hannah Arendt a afirmat că, în vreme ce natura poate fi un proces implacabil care evoluează dinspre viață spre moarte, umanității i s-a acordat o ieșire din acest impas, prin abilitatea de a acționa. „Oamenii, deși trebuie să moară, nu se nasc pentru a muri, ci pentru a avea inițiative“, scrie ea în *Condiția umană* (Editura Idea, 2008). Celelalte animale nu pot decât să se comporte în acord cu impulsurile și cu instinctele programate de supraviețuire, dar ființele umane pot merge dincolo de necesitățile biologice, pentru a aduce elemente noi în actul ființării, a căror valoare poate fi recunoscută public de către societate. Acțiunile noastre nu sunt aproape niciodată predictibile, iar fiecare naștere aduce cu sine posibilitatea de a schimba lumea. Pe scurt, cu toții suntem importanți.

ACȚIUNILE

Puterea și aplicațiile ei, libertatea și justiția, dreptatea și morala

Acționează doar în virtutea aceluiași imperativ pe care îl vrei lege universală.

Imperativul kantian înseamnă că acțiunile individuale trebuie judecate în funcție de ceilalți membri ai societății; mai exact, trebuie întreprinse doar acele acțiuni pe care ți-ar plăcea ca și